શ્રી જૈન સાહિત્ય અકાદમી ટ્રસ્ટ,મુંબઈ.

વ્યાખ્યાનમાળા - ૨૦૨૨/૨૩

જૈન ધર્મના વૈજ્ઞાનિક સત્યો/તથ્યો અને તેનું વ્યવહારિક જીવનમાં અનુસરણ

વ્યાખ્યાન-૨૩ જૈન દર્શનમાં ભાષા અને લિપિનું મહત્વ

વ્યાખ્યાતા- આચાર્ય શ્રી નંદિઘોષસૂરીજી મહારાજ

તારીખ –૨૬/૦૫/૨૦૨૩

લિપિ અને ભાષાનું વૈજ્ઞાનિક મહત્વ. લિપિ પ્રાચીનકાળથી સંસ્કૃત ભાષાને ગીર્વાણ દેવભાષા કહેવામાં આવે છે. ભારતીય સંસ્કૃતિની કેટલીક ભાષાઓની લિપિ દેવનાગરી છે. એમાં હિન્દી ભાષા સંસ્કૃત, મરાઠી ભાષા પ્રાકૃત આમ ઘણી બધી ભાષાનો સમાવેશ થાય છે. ભાષાઓની લિપિ દેવનાગરી છે ભાષા અને લિપિ બંને અલગ અલગ બાબત છે અને એનું ધ્વનિ શાસ્ત્ર ની અંદર બહુ મહત્વ છે. સૌથી પ્રાચીનમાં પ્રાચીન લીપી છે બ્રાહ્મી . અહીં લિપિ નું બ્રાહ્મી લિપિ નું કક્કો બારાખડી બતાવવામાં આવ્યા છે. આદેશ્વર પરમાત્માએ આ લીપી બતાવી હતી એટલે એનું નામ બ્રાહ્મી લિપિ પડેલું છે આ લિપી પ્રાચીનમાં પ્રાચીન લિપિ છે એવું જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ બતાવે છે. દેવ નાગરી ઉપરથી જ ભાષાઓ આવી એની વિશિષ્ટતા એ છે કે એના શબ્દો છે એ સ્વર અને વ્યંજનોને અનુસરે છે. અહી ચાર્ટ ની અંદર 15 સ્વર બતાવવામાં આવ્યા છે હકીકતમાં તો તે 13 અથવા 14 સ્વર હોય છે અમ અને અહ છે અને અનુસ્વાર છે અને બાકી વિસર્ગ છે.અમ ને અનુસ્વાર અને વિસર્ગની એકલા બોલી શકવામાં આવતા નથી એટલે એની સાથે અ જોડવામાં આવ્યો છે તો અનુસ્વારનું ઉચ્ચારણ કરવું હોય તો એ ની સાથે ઓ કે બીજો કોઈ વર્ણ હોય છે સ્થાને આવે છે બાકી અનુસ્વાર એ સ્વર નથી નિસર્ગ અ એ પણ સ્વર નથી છતાં પણ એ માં બોલવામાં આવ્યો છે એટલા માટે એને 15 સ્વરની સાથે સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. અહીં રૂ રી રસ્વ અને દીર્ઘ બંને બતાવ્યા છે પણ રુ છે એ માત્ર રસ્તો બતાવ્યો છે હકીકતમાં વ્યાકરણમાં હસ્વ અને દીર્ઘ બંને બતાવવામાં

આવ્યા છે અને એ રીતે આ પરંપરામાં 16 બતાવવામાં આવ્યા છે. એ પછી ક થી કરીને જ્ઞ સુધી વ્યંજનની ગોઠવણી કરવામાં આવી છે એની પાછળ પણ વૈજ્ઞાનિક કારણ રહેલું છે કે કેમ આ પ્રમાણે ગોઠવણી કરવામાં આવી છે.

દેવનગરી લિપિના સ્વરો ગોઠવણી અને એના ઉચ્ચાર સંપૂર્ણ પણે વૈજ્ઞાનિક છે એવું આધુનિક સંશોધનને બતાવ્યું છે વળી શબ્દાનુશાસનમાં પણ વાત કરવામાં આવી છે તો એ રીતે જે સ્વર વગેરે મૂકવામાં આવ્યા છે એ બહુ મહત્વના છે. વળી કહેવામાં આવ્યું છે યશોવિજયજી મહારાજે તમને જે પાંચ વર્ગ બતાવવામાં આવ્યા એમાં કંઠ્ય એમાં ત વર્ગ મૂળ ધન્ય છે ચ વર્ગ તાલુક છે દ દંત્ય છે આ બધા ઉચ્ચારના સ્થાન પ્રમાણે બતાવવામાં આવ્યા છે ઉચ્ચાર કરતી વખતે એ સ્થાનોનો અહીં ઉપયોગ થાય છે. એ રીતે પ ફ બ ભ મ ઓસ્થ્ય છે. એ પછી યરલવ છે યશો વિજયજી મહારાજે કલાકો ના કલાકો સુધી વ્યંજન હોઠ ઉપર લગાડ્યા વગર એનો પ્રયોગ કર્યો હતો. પોતાના પ્રતિસ્પર્ધી સાથે. આ રીતે બધા જ વર્ણોના ચોક્કસ ઉચ્ચારણ સ્થાનમાં છેલ્લે જે હ આવે છે એને મહા પ્રાણ કહેવામાં આવે છે કારણ કે એનો ઉચ્ચાર કરતી વખતે નાભી અને છાતી માં જોર કરવું પડે છે. દેવનાગરી ની અંદર લિપિની અંદર છેલ્લે ક્ષ અને જ્ઞ આપવામાં આવે છે પરંતુ આ બંને અક્ષરો સ્વતંત્ર અક્ષરો નથી અને જ્ઞ પણ બબ્બે વ્યંજનોના સંયોજનથી નિષ્પન્ન થયેલો છે એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે તો અહીં અહીં ક અને ષ નો સહ જોડાયેલા છે ષટકોણનું શો કહીએ છીએ ક અને ષટકોણ નો શ બંને ભેગા થઈને ક્ષ બને છે અને એ જ રીતે જ અને ય એ બંને ભેગા થઈને જ્ઞ બને છે બને છે સામાન્ય રીતે ગુજરાતી ભાષા કે હિન્દી ભાષામાંથી અંગ્રેજીમાં રૂપાંતર કરવામાં આવે છે ત્યારે જ્ઞ ને માટે જીવાયએ લખવામાં આવે છે પરંતુ એ યોગ્ય નથી ખરી રીતે તો જેએન એ લખાય છે આજે ગોઠવણ છે કક્કો બારાખડીની એ સંપૂર્ણપણે સાયન્ટિફિક છે આ શોધ તો વિજ્ઞાને હમણાં જ કરી છે ઇસવીસન 1807 માં ગણિતશાસ્ત્રી એની શોધ કરી પરંતુ એ પૂરા હજારો વર્ષથી આ વર્ણમાલા એનું વિશ્લેષણ પ્રાચીન ભારતીય ભાષામાં થતું આવ્યું છે. આ કક્કો બારાખડી ને ગુજરાતી હિન્દી ભાષામાં વરણમાલા કહીએ છીએ જ્યારે અંગ્રેજીમાં આલ્ફાબેટ કહીએ છીએ. વર્ણ શબ્દનો એક અર્થ રંગ પણ થાય છે એટલે કે દરેક અક્ષરને

પોતાનો એક રંગ હોય છે. આગળથી આલ્ફાબેટ બતાવ્યું એમાં દરેક અક્ષરનો એક એક રંગ બતાવવામાં આવ્યો છે અને એ પણ સાયન્ટિફિક વસ્તુ છે અને સંસ્કૃત વ્યાકરણનો જે અભ્યાસ કરે છે એને આ બધી વાતની ખબર હોય છે. પશ્ચિમમાં તે સમયે કોઈ પણ પ્રકારના વિજ્ઞાનનો જન્મ થયો ન હતો 17મી સદીમાં હેન્સ જેની નામના વિજ્ઞાની અને નિષ્ણાંત ને સાયન્સ અને ધ્વનિ શાસ્ત્ર નો પિતા માનવામાં આવે છે દેવનાગરી લિપિ કે જેમાં પ્રાચીન સંસ્કૃત ભાષા દ્વારા આપણા વિચારો રજૂ કરવામાં આવે છે અરનેસ્ટ જનડી ઉપર એક આર્ટીકલ છે એ ઈન્ટરનેટ પર જોવા મળશે . સંસ્કૃત ભાષા અને દેવનાગરીલીપીમાં આપણા વિચારો અને લાગણી અભિવ્યક્ત કરવાનું સાધન હતી સ્વર અને વ્યજનના આકારનું મહત્વ છે પ્રાચીનકાળના દિવ્ય જ્ઞાન ધરાવનારા મહાપુરુષો આ સ્વર વિજ્ઞાનના આકારને પોતાના વિશિષ્ટ જ્ઞાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ કરીને જુએ છે એ પછી જ અક્ષરના આકાર ને લિપિબદ્ધ કર્યા હતા એટલે ઉચ્ચારણ સ્વર અને વ્યંજનના ધ્વનિ ના આકાર આપ્યા છે. ક નો આકાર જે દેવનગરી લિપિમાં છે એ આવું જ છે બીજો કેમ નથી તો એનું કારણ એ છે કે ક નો ઉચ્ચાર કરતી વખતે એક પ્રકારની આકૃતિ નું નિર્માણ થાય છે જે આપણને ચોખ્ખું દ્વારા જોઈ શકાતું નથી એના માટેના કેટલાક પ્રયોગો પણ કરવામાં આવ્યા છે તો આ રીતે હર્મેશ લાંડીએ આ બધા સંશોધન કર્યા છે. આજે હજારો વર્ષ પછી આજે સ્વર વ્યંજનના લિપિમાં કોઈ આકારમાં પરિવર્તન આવ્યો નથી એટલું જ નહીં 1967માં સ્વીસ ડોક્ટર હેન્સ જેની એ નામના આ સંશોધક વૈજ્ઞાનિક જે ફ્રેન્ચ હતા એમને ડોલોસ્કોપ નામનું છે યંત્ર છે એના ઉપર ઝીણી રેતી પાથરવામાં આવી એમાં જ્યારે અક્ષરોનો સ્વર અને વ્યંજનનો ઉચ્ચાર કરવામાં આવ્યો ત્યારે એ રેતી ની અંદર એનો આકાર માં ગોઠવાઈ ગઈ એટલે સ્વર અને વ્યંજન ની આકૃતિઓ એમાં ઉપસી આવી હતી ત્યારે આપણી વર્તમાન જે ભાષાઓ છે એમાં આવું થતું નથી એમાં સ્વર વ્યંજન એનો જ્યારે વર્ણન કરીએ એનો આકાર આવતો નથી આવું રીઝલ્ટ મળતું નથી.

આ અંગે હેન્સ જેની એ કેટલાક પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કર્યા કે આ કઈ રીતે શક્ય બને કે ભારતીય અને હિબ્રુ નિષ્ણાંતોને ખબર હતી અને જો એમને ખબર હોય તો એ અસરની જવાની તાકાત હતી કે નહીં તાકાતને શક્તિ હતી તો એ કેવી હતી એટલે કે ધ્વનિ દ્વારા પણ તમે પદાર્થમાં

પરિવર્તન કરી શકો અને ભાષાના મંત્રોની શક્તિ દ્વારા ભૌતિક પદાર્થોમાં પરિવર્તન ઉપયોગ ઉત્પન્ન કરી શકાય. મારા પુસ્તકમાં મેં કહ્યું છે પ્રાચીન નવલકથાના જે પાત્રો હોય એને પ્રાચીન ઋષિ મુની પોતે સજીવન કરતા હતા પોતે જે કોઈ પાત્રોની આવશ્યકતા હોય એને પોતાના મંત્ર સિદ્ધિ દ્વારા અથવા તો પોતાની ઈચ્છા શક્તિ દ્વારા એને ઉત્પન્ન કરતાં અને એ પાત્રને ભૌતિક સ્વરૂપમાં રાખતા અને એ સ્વરૂપમાં એની પાસે કાર્ય કરાવવું હોય એ કાર્ય કરાવતા કરાવીને પછી એ ભૌતિક શરીરનું વિસર્જન પણ કરતા હતા. આ રીતે ભૌતિક પદાર્થોમાં પરિવર્તન અને એની ઉત્પત્તિ કરવાની તાકાત પણ આ સંસ્કૃત અને હિબ્રુ ભાષા ના જે મંત્રો હતા એ મંત્રોની અંદર આવી શકતી હતી એટલે એ પવિત્ર મંત્રના ગાન શક્તિ સંગીત નો ઉપયોગ પણ આ રીતે થઈ શકતો હતો આ બધા પ્રશ્નો હેન્સ જેની ને ઉત્પન્ન થયેલા આ બધી પવિત્ર મંત્રો જે છે એ મંત્રો નું કરવામાં આવતું હતું.

સૌથી મહત્વની વાત સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ ની વાત કરવાની છે. ભારતીય ભાષામાં ધ્વનિ અને લિપિ ના ઉચ્ચારણ અંગે ના પ્રશ્નો ભારતીય ભાષામાં કરવામાં આવ્યા આ પ્રશ્નો ભારતીય લોકોના નહોતા હેન્સ જેની નામિસ્ટ થતા એનું હતા અને આ પ્રશ્નોના એણે પ્રયોગો દ્વારા જવાબો પણ મેળવ્યા છે. હેમચંદ્રાચાર્યએ વિક્રમ સંવત 1199 ની આસપાસ એક વ્યાકરણ ગ્રંથ લખ્યો એમાં જે સાત અધ્યાય છે એ સંસ્કૃત ભાષાનું વ્યાકરણ લખ્યા છે પરંતુ આઠમું જે વિભાગ છે એમાં છ ભાષાનું વ્યાકરણ એમણે આપ્યું છે એ છ ભાષાઓ આ મુજબ છે શરૂઆતમાં હિન્દી સંસ્કૃત પ્રાકૃત અર્ધ માંગથી પૈશાચી ચુલીકા પૈશાચી વગેરે ની આ સિવાયની ભારતની બાર ભાષાની લિપિ દેવનગરી છે એમાં પ્રાકૃત ભાષામાં અને અર્ધમાગતિમાં કયા કયા તફાવત તો આવે છે એ દર્શાવ્યું છે. પ્રાકૃતમાં ફેરફાર કરતા બને છે પૈશાચી ભાષા પણ બતાવ્યું છે અને અંતે ભાષા વિશે વાત કરી છે એમણે સંસ્કૃત ભાષા અને મુખ્ય રાખીને બાકીની છ ભાષાના વ્યાકરણને સમજાવી છે આમાં મહત્વની વાત એ છે કે પૈશાચી ભાષા. પૈશાચી ભાષા માટે એમ કહેવાય છે કે પ્રાચીન કાળથી આ ભાષામાં જેવો વ્યવહાર કરે છે બે ઇન્દ્રિય તે ઇન્દ્રજીવોના આવાસ કરવાના જે મંત્રો છે એ પૈશાચી ભાષામાં છે આમંત્રણ અંગે ભાગય કોઈને ખબર હોય છે આ ભાષાનો ઉપયોગ પિશાચ એટલે કે ભૂતપ્રેત યંત્રની આ જે દેવો છે એમને

વશ કરવા માટે અથવા તો વાતચીત કરવા માટે સમજવા માટે કરવામાં આવતા. તો આ રીતે આ રીતે ચુલીકા પૈશાચી નામની જે ભાષા છે એનું વ્યાકરણ પણ હેમચંદ્રાચાર્યએ બતાવ્યું છે અને મંત્રની વાત આવી એમાં સંસ્કૃત ભાષા પ્રાકૃત ભાષા એના જે સૂત્રો છે એ મંત્રોનો વિશિષ્ટ પ્રભાવ છે. કેટલાક પદો સંસ્કૃત ભાષામાં હોય છે કેટલાક પદો પ્રાકૃત ભાષામાં હોય છે પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ભાષા કયા મંત્રો હોય એનું પણ ચોક્કસ વિજ્ઞાન હોય છે. સામાન્ય રીતે શાંત પ્રકૃતિવાળા જીવો સાધના કરવી હોય કે આવી કોઈ કે કોઈ તાત્વિક સાત્વિક આરાધના જે છે એ મંત્રો છે કોઈ હોય એ મોટાભાગે પ્રાકૃત ભાષામાં હોય એ જ્યારે વશીકરણ ઉચ્ચાટણ મરણ એ જે મંત્ર વિદ્યા હોય છે એ સંસ્કૃતમાં હોય છે. આ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતમાં અમુક વર્ણો જે આવે છે આવતા નથી પ્રાકૃત ભાષામાં માત્ર સંધીનો સ મળશે જ્યારે ષટકોણ નો ષકે છકોડાનું શ એ પ્રાકૃત ભાષામાં મળશે પ્રાકૃત ભાષામાં માત્ર સંધીનો સજ મળશે એ રીતે જોડાક્ષરો જે છે એ પણ સંસ્કૃત ભાષા ના ક્લિપ્ટ હોય છે જ્યારે પ્રાકૃત ભાષાના શાંત હોય છે અને સહેલાઈથી ઉચ્ચાર કરી શકાય એવા હોય છે તો આ રીતે મંત્ર શાસ્ત્રની અંદર પણ લિપિ નું વિશિષ્ટ મહત્વ હોય છે.

પ્રાચીન શ્વેતાંબર પરંપરામાં સાહિત્યમાં નવ સ્મરણ તરીકે સ્તોત્ર છે એ સ્તોત્રમાં એમાં સંગીત ચિકિત્સા અને મંત્ર ચિકિત્સા ના અમુક જે સાધનો છે નાગપુરમાં મંજુ જૈન છે એ મંત્ર ચિકિત્સા દ્વારા લોકોના રોગો મટાડવા માટે કામ કરે છે એ માટે એ ભક્તામર સ્તોત્રની ગાથા નો ઉપયોગ કરે છે. આ રીતે ભક્તામર સ્તોત્ર એ રોગની નિવારણ નું સાધન બને છે એ રોગ નિવારણ નું સાધન બની શકે છે મંત્ર ચિકિત્સા માટે આ નવ સ્મરણ વગેરે મહત્વના સાધન બને છે. ઇન્ટરનેટમાં હમણાં બતાવ્યા પ્રમાણે એક સંશોધક છે એણે સંગીતના સુર એ છે એનો જે ક્રમ છે એને વગાડી 14 મિનિટ સુધી એને વગાડીને અને એનાથી કેન્સરના સેલનું માઈક્રોસ્કોપ થી ઓબ્ઝર્વેશન કરવામાં આવ્યું છે. અહીં એ બે કોષ બતાવવામાં આવ્યા છે જમણી તરફનો તંદુરસ્ત સેલ છે ડાબી તરફનો સેલ રોગીષ્ટ સેલ છે કેન્સરના સેલનું જે નવ પ્રકારના ફોર્મ છે એનો સંગીતમય ઉચ્ચાર કરતા 14 મિનિટ સુધી સતત ચાલુ રાખ્યું અને એ કોષોનું ઓબ્ઝર્વેશન કરવામાં આવ્યું તો એનું ડીકમ્પોઝિશન થઈ ગયું. તો આ રીતે સંગીત

દ્વારા કેન્સરના કોષોનું નાશ કરી શકાય છે. વડોદરામાં સુમાંન્દિર વિદ્યાપીઠમાં મોનિકયુલર લેબ છે ત્યાં કેન્સરના કોષ અને જોવા માટેની પદ્ધતિ બતાવવામાં આવી કે કોન કેન્સરના કોષ માટેની જ આખી પદ્ધતિ હતી એ જોયા પછી એક સૂચન કરવામાં આવી કે સંગીતના જે જુદા જુદા ટ્યુન છે એનો ઉપયોગ કરીને અને એનાથી કેન્સરના સેલ પડે એની કેવી અસર પડે છે એનું માઈક્રોસ્કોપ વિડીયો આપણે તૈયાર કરવો જોઈએ તો એ રીતે સંગીત દ્વારા કેન્સર કઈ રીતે મટાડી શકાય એના માટે નો આખો અમે રિસર્ચ પ્રોજેક્ટ તૈયાર કર્યો છે કરવાના છીએ આ રીતે સંગીત ચિકિત્સાની અંદર કેન્સરનો પણ ઉપાય થઈ શકે છે.

એ જ રીતે મંત્ર ચિકિત્સામાં વાત કરીએ તો શાન્તીકર સ્તોત્ર નામનું નામનું જે ત્રીજું સ્મરણ છે એ પણ કેન્સર માટે મંત્ર ચિકિત્સાનો સાધન છે જેટલા છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં અમારા ગુરુદેવ અમને મારા અનુભવ મુજબ આજ સૂત્રનો અદ્ભુત પ્રભાવ અમને જોવામાં અને અનુભવવામાં આવ્યો છે. આની વિધિ સારાભાઈ નવાબ દ્વારા એ પ્રકાશિત એક ગ્રંથની અંદર આખું કલ્પ આપવામાં આવ્યો છે અને એ પ્રમાણે વિધિ કરવાથી કેન્સરનો રોગ દૂર થઈ શકે છે. તો આ રીતે મંત્ર ચિકિત્સાની અંદર પણ આ મંત્રનો લીપી અને ધ્વનિ જે છે એ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે.આ સ્તોત્રની જે રચના છે એની રચના આચાર્ય મુનિ સુંદર ભગવાને કરેલ છે એમાં શાંતિનાથ ભગવાનની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે અને જૈન પરંપરા પ્રમાણે વર્તમાન ચોવીસીમાં શાંતિનાથ પ્રભુ 16 માં તીર્થંકર છે. શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક પરંપરા પ્રમાણે જ્યારે કોઈ પણ નવું પ્રસ્થાન કરવું હોય દેરાસરમાં ત્યારે સ્નાત્ર બનાવવામાં આવે છે દરેક વખતેસ્નાત્ર ની અંદર બીજા કોઈ ભગવાન નહીં પણ માત્ર ને માત્ર શાંતિનાથ ભગવાન ની ધાતુની મૂર્તિ પધરાવવામાં આવે છે એના પાછળનું કારણ એ છે કે હેમચંદ્રાચાર્યજી પણ કહે છે ત્રિશષ્ટિ સલાખા પુરુષમાં બતાવ્યું છે જ્યારે શાંતિનાથ પ્રભુ માતાના ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે હસતીના પુર નગર ની અંદર મરકી મહામારી એટલે કે પ્લેગ નો ભયંકર થયો હતો ત્યારે જ્ઞાની ગુરુ ભગવાનના સૂચના પ્રમાણે ત્યારે અચિરા માતાના સ્નાત્ર ગર્ભના અભિષેકનો ગર્ભનો છંટકાવ કરવામાં આવ્યો અને એનાથી સમગ્ર નગરમાં પ્લેગનો ઉપદ્રવ દૂર થયો આ માટે સ્નાત્ર ની અંદર રમેશને માટે શાંતિનાથ ભગવાન ને મૂકવામાં આવે છે. આ સ્તોત્ર પણ ભગવાનનું જ

સ્તોત્ર છે પ્રથમ દ્રષ્ટિએ આ અતિશયોક્તિ લાગે પણ વૈજ્ઞાનિક યુગ ની અંદર આ બધું અસંભવ અને અશક્ય લાગે પરંતુ તટસ્થ બુદ્ધિ થી વિચાર કરીએ તો જોઈએ અને એનું મૂલ્યાંકન કરીએ તો આશ્ચર્ય થશે નહીં દરેક વસ્તુ આપણે શરૂઆતના તબક્કે આપણનેઅ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય શ્રદ્ધ હોતી નથી પણ જ્યારે આપણને પોતાને એ વસ્તુનો અનુભવ થાય ત્યારે આપણને આ વસ્તુ સિદ્ધ થયેલી દેખાય છે. અહિં શાંતિકર સ્તોત્ર ની બાજુમાં બીજો એક ચાટ મુકવામાં આવ્યો છે એમાં કેન્સરના કોષોની વિવિધ અવસ્થાઓ બતાવવામાં આવે છે. આ રીતે મંત્ર શાસ્ત્ર અને સંગીત શાસ્ત્ર દ્વારા પણ કેન્સરનો રોગ નાબૂદ થઈ શકે છે. આ સ્તોત્ર ના રચયિતા મુનિસુંદર સ્વામી પણ મુનીમ સુંદર સૂરીશ્વરજી મહારાજ પણ મંત્ર શાસ્ત્રના મહાન જ્ઞાતા હતા મહા શક્તિશાળી પુરુષ હતા અને એમણે સૂર્ય મંત્ર ની સંપૂર્ણ આરાધના વિધિપૂર્વક 24 વખત કરી હતી એટલે સૂર્ય મંત્રના પાંચ વિભાગ છે સરસ્વતી દેવી શ્રીદેવી યક્ષરાજ અને ગૌતમ સ્વામી સહિત આમ પાંચ પીઠ્ઠીકા સ્વરુપ સૂર્ય મંત્રની આરાધના 84 દિવસની આરાધના તપ અને જપ સહિત મુની શ્રીજી એ કરી હતી 24 વખત કરી હતી. અને એ આરાધના એના પ્રભાવ પછી એટલે આ સ્તોત્રથી કેન્સર જેવો રોગ પણ દૂર થઈ શકે છે.

બીજી મહત્વની વાત એ છે કે સંગીતના જે સાધ્ય સાધનો છે એનું પણ કેટલું મહત્વ છે અને સંગીતકારનું પણ કેટલું મહત્વ છે એ વિશે આપણે વિચાર કરવાનું છે. સામાન્ય રીતે વાંજીત્રની અંદર એમાં સાત સુરો છે એના આધારે જ સંગીતકાર વાજીત્ર વગાડતો હોય છે સંગીતકાર પોતે વગાડતો હોય અને એના મુખ થી જે ગણિત કરતો હોય એમાં બહુ મોટો તફાવત છે. એવું અહીં અનુભવવામાં આવ્યું છે કે કોઈપણ સંગીતના સાધન દ્વારા ઉત્પન્ન કરાયેલા સંગીતના કરતા શુર કરતા સંગીતકાર મનુષ્ય પોતે દ્વારા જે સુર ઉત્પન્ન કરે મુખ દ્વારા ઉત્પન્ન કરે એ વધારે શક્તિશાળી હોય છે અને દર્દી ઉપર એની ધારી અસર થાય છે અને આ વાત આજના વૈજ્ઞાનિક સંશોધનના સ્પષ્ટપણે અનુભવવામાં આવી છે એટલે અહીં ધ સાયન્સ ઓફ સાઉન્ડ હિલિંગ ફીલિંગ એમાં સ્પષ્ટ લખવામાં આવ્યું છે જે કોઈપણ સંગીતના સાધનો હોય કરતા સંગીતકાર પોતે કરેલા ઉચ્ચાર એ વધારે અસરકારક હોય છે. સામાન્ય રીતે આધુનિક વિજ્ઞાનમાં કેન્સરને અસાધ્ય માનવામાં આવ્યું છે એ સંગીતના સૂર દ્વારા અને ચિકિત્સા દ્વારા

મટી શકે છે એવું પશ્ચિમના દૂર દેશોમાં થયેલા સંશોધન પણ બતાવે છે ત્યાં જે સંશોધન થયું છે એમાં આ વાત સાબિત થયેલી છે. મંત્ર શાસ્ત્ર ના વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે અમેરિકામાં નવું તૈયાર થયેલ ટોનોસ્કોપ નામનું યંત્ર છે આ મંત્રનું મહત્વ બતાવતા એના સંશોધક હેન્સ જેની કોઈપણ જાતના સાધન માત્ર ટોનોસ્કોપ દ્વારા મંત્ર મનુષ્યના અવાજનું રૂપાંતર કરે છે એ ભાષાના કોઈપણ સ્વર કે વ્યંજનને સંગીતના સંગીતના જુદા જુદા સ્વરૂપને સીધે સીધા ભૌતિક આકૃતિમાં દ્રશ્યમાન બનાવી અને સંશોધન કરવાની શક્યતા નું નિર્માણ કરે છે. આ યંત્રનો વ્યવસ્થિત ઉપયોગ કરવામાં આવે તો સંગીત અને મંત્ર શાસ્ત્ર ઉપર અમૂલ્ય સંશોધન થઈ શકે છે.

હવે સૌથી મહત્વની વાત લિપિ અને શબ્દ એટલે કે ધ્વનિ શબ્દ ભાષા. ધ્વનિ ઉત્પન્ન કરવો એ જીભનો કર્યો છે. જીભ હોય એને જ ભાષા હોય છે એ જ ધ્વનિ ઉત્પન્ન કરી શકે છે ધ્વનિ છે એ લિપિમાં વ્યક્ત કરવામાં આવે છે તો એ બિન પરંપરામાં સમભિન્ન સ્ત્રોતમલબ્ધિ નામ છે જૈન પ્રાચીન પરંપરામાં કેટલાક વિશિષ્ટ તપસ્વીઓને તપના પ્રભાવથી વિશિષ્ટ શક્તિઓ પ્રાપ્ત થઈ છે જેને લબ્ધિ કહેવામાં આવે છે અને આવી શક્તિઓ સાહિત્યમાં ઘણી બધી બતાવવામાં આવી છે. સિદ્ધ ચક્ર પૂજન ની અંદર 48 સુધીના નામ આવે છે તો અમુકની અંદર 50 નામ આવે છે એટલે લબધી ના નામ આવે છે તો અમુક સાહિત્યની અંદર 28 લબ્ધી ના નામ આવે છે. આ જુદી જુદી લબ્ધિ ની અંદર સમભિન્ન સ્ત્રોતમ લબ્ધી નું સ્વરૂપ વિશિષ્ટ છે અને મહત્વનું છે. આ લબ્ધિ જેને પ્રાપ્ત થાય એ પોતાની કોઈપણ એક જ ઇન્દ્રિય વડે બાકીની ચાર ઇન્દ્રિયો વડે પ્રાપ્ત થતું જ્ઞાન મેળવી શકે છે. માત્ર સ્પેન્દ્રીય એટલે કે ત્વચા દ્વારા જોઈ શકે છે સુગંધ કે દુર્ગંધનો પણ અનુભવ કરી શકે છે અને શબ્દ પણ સાંભળી શકે છે અને ત્વચા દ્વારા સ્વાદ પણ મેળવી શકે છે. આજના જમાનામાં વિશિષ્ટ લબ્ધીની શક્યતા બહુ ઓછી હોય છે પણ કેટલાક લોકોને આવી શકતી સ્વાભાવિક રીતે મળી જતી હોય છે પૂર્વના કોઈ એવા પુણ્યનો ઉદય હોય અથવા તો કોઈ એવા કર્મોનો ક્ષયપક્ષમ હોય તો એના કારણે લગભગ પ્રાપ્ત થતી હોય છે તો ચીનની અંદર આવા વિશિષ્ટ લબધી વાળા ઘણા બધા છોકરાઓને ઘણી બધી લબજો છે અહીં જે ફોટોગ્રાફ્સ બતાવવામાં આવ્યું છે એ ટેનટુ નામના

છોકરાનો ફોટોગ્રાફ્સ છે એ એ થોડુંક મોટી ઉંમરનો છે એ પોતાના મિત્રો સાથે પોતાના મિત્રો સાથે ઘરની આસપાસ રમતો હતો ત્યારે એ અજાણતા કોઈ કાકાને અથડાઈ ગયો છે એનું કાન કાકાના ખીસાને અડ્યો છે એની સાથે જ અને એ સાથે જ એને કાકાને કહ્યું કે તમારે કિસ્સાની અંદર અમુક પ્રકારની સિગારેટ છે તો એ કાકાને આશ્ચર્ય થયું કે એને આમ ક્યાંથી ખબર પડ્યું એટલે એ છોકરાએ કહ્યું કે મેં મારા કાન થી જોયું છે ત્યારે એની બાજુમાં ઉભેલો માણસ હસવા લાગ્યો એટલે એને કહે છે કે આંખ થી જોવાનું કામ થી થોડું જોવાનું હોય ત્યારે પેલા છોકરાએ કહ્યું કે મેં કાન થી જ જોયું છે. તમારે જો મારી પરીક્ષા કરવી હોય તો તમે કરી શકો છો એટલે એ ગૃહસ્થ સાથે છોકરાની પરીક્ષા કરી અને એ પરીક્ષા ની અંદર એ છોકરાએ જે પોતાની શક્તિ બતાવી હતી એ સો ટકા સાચી સાબિત થાય છે દ્વારા એ કોઈપણ રીતે વાંચી જોઈ શકતો હતો એના માટે આંખની જરૂર નહોતી તો આ લબધી બહુ મહત્વની બને છે એટલે એક જ ઇન્દ્રિય દ્વારા બાકીની ચારે ઇન્દ્રિયોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

હવે લિપિની વાત આવે છે ત્યારે ધ્વનિની વાત આવે ધ્વનિ આપણે જે ઉચ્ચાર કરીએ છીએ એ શબ્દો બોલીએ છીએ એ ભાષા વરગણાના પુદગલો માંથી નિર્માણ થયેલા હોય છે અને એ પરમાણુ જ્યાં પુદગલ પરમાણું હોય ત્યાં વર્ણ ગંધ રંગ સ્પર્શ અને આકાર વગેરે હોય જ છે. આ પાંચેય વસ્તુ હોય છે પુદ્ગલનો એ ધર્મ છે પુદગલનો એ લક્ષણ છે વર્ણ ગંધ રંગ સ્પર્શ અને આકાર. અહીં વર્ણમાલા આ જે કહેવામાં આવે છે એ લિપિનું જ્યારે ઉચ્ચારણ કરવામાં આવે છે જે ત્યારે જે ધ્વનિ ઉત્પન્ન થાય છે એ ધ્વનિને પણ પોતાનો વર્ણ હોય છે અને એને પ્રત્યક્ષ કરવાની શક્તિ પણ કોઈક વ્યક્તિને આપોઆપ પ્રાપ્ત થઈ હોય છે. અહીં જે ચિત્ર બતાવવામાં આવ્યું છે એ અશોકકુમાર દત્ત નો ફોટોગ્રાફ છે અને એની સાથે અમારે 25-30 વર્ષનો પરિચય છે એમની પાસે ધ્વનિના રંગો પ્રત્યક્ષ કરવાની શક્તિ મળેલી છે એટલે આપણે જે પણ શબ્દ બોલીએ એ આપણા મોઢામાંથી નીકળે ત્યારે એમાંથી આપણા મોઢા પરથી માંથી એક પ્રકારનો વાદ નીકળતો હોય એવું એ જોઈ શકે છે એટલે અક્ષરોનું વર્ણ જે તમને બતાવવામાં આવેલ છે એ એમણે પ્રત્યક્ષ જોયેલા છે એવી એમને પાસે લબ્ધી છે આ લગતી મતી જ્ઞાનની લીધે ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે. આ કર્મથી પાંચે ઇન્દ્રિય પ્રાપ્ત થયેલ

જ્ઞાનની આ ઇન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં બને છે જ્યારે મતી જ્ઞાન આવે કર્મોનો ક્ષય થાય ક્યારે આવી લબધી સહજ બને છે એમને આ જે અનુભવ છે એ પ્રાચીન તંત્ર વિજ્ઞાનના ગ્રંથમાં બતાવવામાં આવ્યો છે આ પ્રાચીન તંત્ર વિજ્ઞાનમાં પણ સંસ્કૃત અક્ષરોના રંગ બતાવવામાં આવ્યા છે એમને જે રંગો જોયા છે એ અને પેલામાં જે બતાવવામાં આવ્યા છે એ રંગ એમાં થોડોક તફાવત આવે છે એ કદાચ એમના જ્ઞાનાવરણીય કર્મોના અક્ષરો પક્ષમથી થાય એવું બની શકે એટલે આ વસ્તુ એ તો સિદ્ધ કરે છે કે ધ્વનિઓને અક્ષરોને પોતાનો સ્વતંત્ર રંગ હોય છે. પ્રાચીન કાળના મુનિઓએ વર્ણોના રંગને પ્રત્યક્ષ રીતે અનુભવેલો છે એ અશોકકુમાર દત્તના અનુભવ પરથી આપણે કહી શકીએ છીએ. અશોકકુમાર દત પોતે એન્જિનિયર છે એમણે પોતાના અનુભવનું વિશિષ્ટ વૈજ્ઞાનિક રીતે પૃથકકરણ કરેલું છે અને એ અનુભવ 30 એક વર્ષ પહેલાં છપાયેલ છે એને જૈન દર્શન સાથે શું સામ્ય છે એ મેં વર્ણવેલ હતું. અહીં જોઈ શકાય છે. સંસ્કૃત ભાષાની અંદર સંધિના જે નિયમો આવે એની પણ એણે ચકાસણી કરી છે વર્ણમાલાના રંગ અને એની તીવ્રતા એના આધારે એમણે અહીં સુંદર કોષ્ટક વિવિધ પવિત્ર મંત્રો ના નામ લઈને વિશિષ્ટ શક્તિઓ છે એને ગ્રાફ દ્વારા બતાવી છે. રામ શબ્દને ઊલટો કરતા મરા થાય તો રામ શબ્દની અંદર જેવી શકતી છે એવી મોરા શબ્દની અંદર પણ છે એવું એમનું વિધાન છે એટલે શબ્દની પણ પોતાની શક્તિ હોય છે. એમના જણાવ્યા પ્રમાણે રંગીન જે કણ સમૂહ છે એ પણ સંધિ થતા એકબીજાની સાથે બોલાય ત્યારે એનો પણ રંગ સંધિ ના નિયમ પ્રમાણે બદલાઈ જાય છે.

સંસ્કૃત ભાષાની લિપિ અને ઉચ્ચારણ ની અંગ્રેજી ની ઉચ્ચારમાં અનિયમિતતા આ બહુ મહત્વની વસ્તુ છે અંગ્રેજી ભાષામાં ઉચ્ચારની અનિયમિતતા છે અહીં બે ઉદાહરણ આપવામાં આવ્યા છે knowકેએનઓ નાઉ અને નો જે પહેલો શબ્દ છે એને પણ ન બોલવામાં આવે છે અને છેલ્લા શબ્દને પણ ન બોલવામાં આવે છે પણ પહેલા શબ્દની અંદર કે સાઇલેન્ટ રહે છે અને ડબલ્યુ પણ સાઇલેન્ટ રહે છે જ્યારે બીજો now નાવું છે વચ્ચેનો જે ઓ છે એનો આ તરીકે ઉચ્ચારણ કરવામાં આવે છે એટલે ધ્વનિના જે ઉચ્ચાર થાય છે. એ શબ્દમાં રહેલા જે અક્ષરો છે એને અનુસરતા નથી જ્યારે સંસ્કૃત ભાષામાં એના અને એના ઉપરથી ઉતરી

આવેલ અન્ય ભાષાઓમાં જે પ્રમાણે લખવામાં આવે છે એ જ પ્રમાણે બોલવામાં આવે છે. એટલે લખાયેલું એક પણ અક્ષર એનો ઉચ્ચાર ન થાય એવું બનતું નથી એમાં એક પણ અક્ષર સાયલેન્ટ રહેતો નથી. એમાં સંધિ ના નિયમ પ્રમાણે જ એનો ઉચ્ચાર થાય છે. બીજું ઉદાહરણ આપણે જોઈએ તો ટીએચઈ the ધિ નું છે આર્ટીકલ તરીકે ધનો આપણે ઉપયોગ કરીએ છીએ એનો મોટાભાગે ધ એવો ઉચ્ચાર થાય છે અને અંગ્રેજી ભાષાની જે લોકો છે એ એનો દ ઉચ્ચાર કરે છે એટલે ઉચ્ચારણમાં અહીં કોઈ નિયમિતતા નથી કોઈ ચોક્કસતા નથી એવું અંગ્રેજી ભાષામાં છે જ્યારે આપણી ભાષામાં તો જે પ્રમાણે લખવામાં આવેલું હોય એ પ્રમાણે જ બોલવામાં આવે છે એમાં કોઈ પણ સ્વર કે વ્યંજન આઘા પાછા થતા નથી અહીં સંસ્કૃત ભાષાની લિપિ અને ઉચ્ચારની નિયમો બદલતા બતાવવામાં આવે છે.

સંસ્કૃત ભાષાની લિપિ અને ઉચ્ચારની નિયમબદ્ધતા

રામઃ અત્ર ઉપવિશતિ ।

रामोऽत्रोपविशति ।

અહીં સંધિ કરવામાં આવી નથી પણ સંધિ કરતા ઉનો ઓ થાય એ આગળનો અ છે એનો લોપ થઈ જાય અને વચ્ચે અવગ્રહ ચીહ્ન મૂકવામાં આવે છે એટલે રામત્વ થઈ જાય છે અહીં જે પ્રમાણે સંધિ કરવામાં આવી છે એ પ્રમાણે જ ઉચ્ચાર કરવામાં આવેલ છે.

ગુજરાતી ભાષાનાં ઉદાહરણઃ—

શેખ+ચલ્લી= શેક્ચલ્લી, હાથ+કડી=હાત્કડી,

શોધ+તા= શોત્તા, સૂંઘ+તા =સૂક્તા, મગ+ખાધા =મગખાધા,

કૂદ+કો =કૂત્કો, ડૂબ+તો =ડૂપ્તો, નાગ+પુર =નાકપુર

શુદ્ધ સંસ્કૃત ની વિશેષતા સંધિવિછેદ ના નિયમો પ્રમાણે ઉચ્ચાર થાય છે આ નિયમો પણ ધ્વનિને અનુસરે છે અંગ્રેજી ભાષા ધ્વનિ સંબંધી રંગોના અભ્યાસ કરવા માટે તદ્દન યોગ્ય છે. અંગ્રેજી ભાષામાં એ ઇ અને ઓ આ ત્રણ જ મૂળાક્ષરો એવા છે કે એમાં ફક્ત એક જ અક્ષર આવે છે. બાકીના બધા જે છે એની અંદર વધારે અક્ષરો આવે છે. એનો ઉચાર કોઈ ઠેકાણે એ થાય કે ઓ થાય એટલે અલગ અલગ રીતે એના ઉચ્ચારણ થાય છે આવું અંગ્રેજીના લગભગ

દરેક અક્ષર માટે વિચારી શકાય અથવા તો ઉદાહરણ આપી શકાય. અંગ્રેજી ભાષા ધ્વનિ તરંગો અને કોમ્પ્યુટર માટે પણ અયોગ્ય છે જ્યારે સંસ્કૃત ભાષા એ એના જે શુદ્ધ નીતિ નિયમો છે અનુસરતી હોવાને લીધે કોમ્પ્યુટર ની ભાષામાં સર્વોત્તમ ભાષા તરીકે સ્વીકારવામાં આજે પણ આવી છે.

અહીં ગ્રાફ બતાવવામાં આવ્યો છે એક રામ શબ્દનો ગ્રાફ છે અને બીજો મરા શબ્દનો ગ્રાફ છે. બંને એક સરખા હોય છે પણ ઉલટા હોય છે. રામ શબ્દની અંદર દેવી શક્તિથી જેવી મરા શબ્દમાં પણ રહેલી છે બંનેની શક્તિની અંદર તફાવત છે. રામ શબ્દની શક્તિ પોઝિટિવ છે અને મારા શબ્દની શક્તિ નેગેટિવ છે. મંત્ર શાસ્ત્રની અંદર પણ બે પ્રકારના ક્રમ હોય છે પૂર્વાનુભૂતિ અને પશ્ચાનું ભુતી મંત્રનું વ્યવસ્થિત ઉચ્ચારણ કરવામાં આવે તો એનું પોઝિટિવ ફળ મળે છે એનો પશ્ચનું બુદ્ધિથી ઉચ્ચારણ કરવામાં આવે તો એનું નેગેટિવ ફળ મળે છે. અચલગચ્છ માં ઘણા સાધુ સાધ્વી ભગવાનતો નમસ્કાર મહામંત્રનો પશ્ચાનુંભુતી થી જાપ કરે છે શીખવે છે અને સૂચન કરે છે. આ જાપ કરતા ભૌતિક કોઈ તકલીફ આવી હોય તો એ દૂર થાય છે. નવકાર એમાં સહાયક બને છે જ્યારે પૂર્વાનુભૂતિથી એ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિમાં કારણભૂત બને છે એનું આધ્યાત્મિક ફળ મળે છે એટલે રામ શબ્દની એનર્જી પોઝિટિવ હોય છે અને મારા શબ્દની પોઝિટિવ અને નેગેટિવ હોય છે આ રીતે ધ્વનિ શાસ્ત્ર લિપી અને ભાષા બહુ મહત્વના છે અને મંત્ર શાસ્ત્રની અંદર એ લિપિ ભાષાના આધારે વૈજ્ઞાનિક સંશોધન કરવું જરૂરી છે

....

JAIN SAHITYA ACADEMY TRUST